BISERICA ÎN SENSUL DE LOCAŞ ŞI DE LARGĂ COMUNIUNE ÎN HRISTOS

Pr. Prof. Dr. D. STĂNILOAE

I. Toate popoarele creştine au acelaşi nume pentru locaşul de închinare şi pentru larga comuniune a celor ce cred în Hristos, exprimînd prin aceasta legătura indisolubilă între ele. Noi românii folosim acelaşi nume de *biserică*. Grecii foloseau pentru amîndouă numele de *ecclisia*, împrumutat şi de popoarele latine din Occident. Popoarele germanice au pentru amîndouă numele de *Kirche, Church*, şi cele asemănătoare la alte popoare germanice, care derivă de la grecescul *Kyriaki*, iar acesta de la *Kyrios* = Domnul. Ele exprimă prin acest nume în mod direct că atît locaşul bisericesc cît şi larga comuniune bisericească au ca temelie pe *Domnul Hristos*. Popoarele slave au pentru amîndouă cuvîntul *Ţerkov, Ţerkva*, care se pare că e o prescurtare a cuvîntului românesc *Biserică*, arătînd că au primit creştinismul în ambianţa poporului român.

Poporul grec şi popoarele latine folosesc un nume derivat de la Domnul (Hristos) numai pentru ziua învierii Lui: *Kyriachi dominica*. Legătura acestei zile cu Domnul Hristos o indică şi popoarele slave, numind-o: *voscresenie* = înviere, arătînd prin acest nume direct că ea e ziua învierii Domnului. Dar am putea spune că şi cuvîntul *biserică*, forma românească a lui *basilica*, implică în el gîndul la Domnul Hristos, ca *Împărat*, în sensul eminent al cuvîntului. Căci cuvîntul înseamnă ca locaş, casa împăratului, iar ca comuniune, *Împărăţia lui Hristos* şi implicit a Sfintei Treimi: a Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh. Poporul grec, cele latine şi germanice folosesc pentru sensul de comuniune al bisericii, pe lîngă cuvîntul *ecclesia* sau *Kirche*, şi pe cel de *Vasileia tou theou*, de *regnum* sau *Reich Gottes* = Împărăţie, Împărăţia lui Dumnezeu. Iar întrucît împărăţia lui Dumnezeu a început să fie anunţată de Hristos şi a venit odată cu El, sau a luat fiinţă după învierea Lui, la Rusalii, prin coborîrea Sfîntului Duh, de cînd cei ce cred în Hristos devin moştenitori ai acestei împărăţii, numirea *regnum Dei*, implică şi ea pe Hristos, ca şi cea de *Vasileia tou theou*.

Deci toate aceste numiri arată legătura bisericii cu Domnul Hristos atît în sensul de locaş cît şi în cel de largă comuniune a celor ce cred în El.

S-ar părea că numai cuvîntul grec *ecclesia* (în latină: ecclesia) nu cuprinde o referire la Hristos. Dar aceasta este numai o aparenţă. Cuvîntul grec *ecclesia* vine de la verbul *ekkaleo*, care înseamnă *chem* pe cineva dintre alţii, sau îl chem de la o stare la alta. În Noul Testament el are ca subiect totdeauna pe Hristos. Cei chemaţi de El devin o *comu-*

nitate a Lui, sau în El. Deci eclesia e gruparea, sau totalitatea celor chemați de Hristos, ca să viețuiască în El. Locurile din Noul Testament în care se vorbește despre această chemare a lui Hristos, sau despre cei chemați la viața cea nouă în El sînt foarte numeroase. Nu ne oprim la chemarea apostolilor de către Hristos, care a fost un eveniment decisiv în viața lor, nici la declarația repetată a sfîntului apostol Pavel, că el a fost «chemat» de Iisus Hristos și ce întorsătură radicală a produs această chemare în viața lui. El nu mai trăia sieși, ci lui Hristos, ca de altfel toți apostolii.

Dăm numai unele locuri despre chemarea celorlalți creștini de către Domnul Iisus Hristos. Sfîntul apostol Pavel, declarînd că a fost chemat de către Iisus Hristos la apostolie, luînd har ca să aducă la ascultarea credinței toate neamurile, le spune adresanților săi din Roma: «Între care sînteți și voi *chemați* ai lui Iisus Hristos... iubiți ai lui Dumnezeu, *chemați* sfinți» (Rom. I, 6—7). Sfîntul apostol Pavel e conștient că el a fost chemat dintre Iudei, iar adresanții săi dintre păgîni, ca să formeze împreună poporul lui Hristos (Rom. IX, 24). Chemarea s-a făcut prin puterea harului (Gal. I, 6, 15), printr-o atracție mai presus de fire exercitată asupra omului. Ea se produce din puterea jertfei lui Hristos și cei chemați primesc prin chemare «făgăduința moștenirii veșnice» (Evr. IX, 15). Dar la împlinirea acestei făgăduințe ajungem alergînd spre ea ca spre ținta noastră finală, care e prin aceasta și o răsplată a efortului care ni se cere odată cu chemarea (Filip. III, 14). Arătîndu-ne prin chemare ținta spre care trebuie să alergăm și drumul pe care trebuie să alergăm spre ea, chemarea a fost și o scoatere a «noastră din întuneric la lumina cea minunată a lui Hristos». Prin chemarea aceasta am devenit «o seminție aleasă, o preoție împărătească, neam sfînt agonisit lui Dumnezeu, ca să vestim în lume bunătățile Celui ce *ne-a chemat*», pe care în parte le avem de pe acum, iar deplin le vom primi în viața viitoare (I Petru II, 9).

Iată deci că și termenul greco-latin de *ecclesia implică* în sine prezența și harul lui Hristos. Și deși el se referă în mod direct la biserică în înțeles de comuniune, el s-a extins încă din timpul Noului Testament și la biserica în sensul de locaș. În sensul de locaș întrebuințează sfîntul apostol Pavel cuvîntul *ecclesia* cînd cere femeilor «să tacă în biserică» (I Cor. XIV, 33—35). În același înțeles este folosit de sfîntul apostol Pavel cuvîntul în I Cor. XI, 18 (în versiunea românească a Noului Testament din 1978 cuvîntul *ecclesia* e tradus nu cu «biserică», ci ca în traducerile neoprotestante, cu «adunare», neînțelegîndu-se că cuvîntul *ecclesia* implică prezența și lucrarea lui Hristos, cum are loc în locașul bisericesc, deci nu se referă la o *adunare* în indiferent care înțeles). Căci e opusă caselor particulare: «N-aveți, oare, case ca să mîncați și să beți? Sau disprețuiți biserica (evident că e vorba de biserică în sens de locaș) lui Dumnezeu? E clar că nu e vorba numai de disprețuirea unei «adunări» omenești, ci de disprețuirea unui locaș în care e prezent Hristos, Care se aduce jertfă în el. Căci urmează descrierea jertfei euharistice. Sensul de locaș îl are cuvîntul ecclesia (biserică) și în Col IV, 16, unde sfîntul apostol Pavel cere să se citească epistola sa și în «Biserica din Laodiceea». Desigur epistola avea să se citească în fața

comunităţii din Laodiceea, dar în faţa comunităţii adunate nu în indiferent care casă, ce ar putea fi dispreţuită, ci într-un locaş al lui Dumnezeu, care nu trebuie dispreţuit.

Dar sfîntul apostol Pavel leagă strîns biserica în sensul de locaş nu numai cu biserica în sensul de largă comuniune în Hristos, răspîndită pretutindeni unde sînt credincioşi în Hristos, ci şi cu comunitatea ce se adună înlăuntrul ei ca locaş. Legătura între biserica în sensul de locaş şi biserica în sensul de comuniune răspîndită pretutindeni o arată sfîntul apostol Pavel alternînd folosirea cuvîntului în cele două sensuri, iar legătura bisericii ca locaş cu biserica în sensul de comunitate adunată înlăuntrul ei o arată în locurile în care spune : «salutaţi Biserica din casa Nynfei» (Col. IV, 15), sau : «salutaţi pe Prisca şi Achila... şi biserica din casa lor» (Rom. XIV, 10) ; sau : «har şi pace Bisericii din casa ta» (Filimon, 2). Desigur nu salută locaşul în sine, ci comunitatea, dar comunitatea se aduna în acelaşi locaş.

Întocmai ca sfîntul apostol Pavel, tot aşa şi creştinii de azi, cînd rostesc în diferitele lor limbi cuvîntul *biserica*, subînţeleg prezenţa şi lucrarea Domnului Iisus Hristos în ea, fie că vorbesc de locaşul bisericesc în care se adună comunitatea locală a celor de aceeaşi credinţa, fie de larga şi continua comuniune bisericească. Prezenţa lui Hristos este atît de subînţeleasă în cuvîntul *Biserică*, încît creştinii care trăiesc credinţa în realitatea ei spirituală concretă, cînd zic, în oricare din limbile lor naţionale, biserică, se gîndesc în primul rînd la locaşul bisericesc, pentru că în el primesc nemijlocit pe Hristos, pe Care cei mai introduşi în sensul teologic al Bisericii Îl văd mai mult în larga comuniune a celor ce cred în El. De fapt, dacă Hristos n-ar fi prezent şi nu S-ar comunica în locaşul bisericesc, unde se adună comunitatea locală, n-ar fi prezent nici în larga comuniune bisericească, Hristos este prezent în cea din urmă, pentru că Acelaşi e prezent în modul cel mai accentuat şi mai lucrător în locaşurile bisericeşti locale ale ei.

Dacă Hristos nu s-ar aduce jertfă în locaşurile bisericeşti, dacă nu S-ar împărtăşi în ele prin trupul şi sîngele Său jertfite şi prin harul tuturor Tainelor, membrilor comunităţii din fiecare locaş, El n-ar fi prezent şi lucrător în larga comuniune bisericească. De aceea credincioşii simpli au dreptate să înţeleagă în primul rînd prin *biserica* locaşul în care se întîlnesc cu Hristos şi-L primesc pe El. De fapt noi vedem ca şi sfîntul apostol Pavel că nici comunitatea nu poate fi despărţită de locaş, nici locaşul de comunitate, şi nici amîndouă de larga comuniune bisericească. Căci în toate aplicările, Biserica are drept viaţă a ei pe Hristos, pornind de la comunitatea unită cu Hristos în locaşul bisericesc.

Denominaţiunile creştine au părăsit cuvîntul de biserica pentru locaş nu numai ca numire, ci şi ca sens care implica prezenţa lui Hristos în acest locaş. Aceasta pentru că au părăsit credinţa că pe Hristos Îl primesc prin Taine, că Tainele sînt mijloacele prin care Se împărtăşeşte comunităţii, într-un locaş sau altul, Hristos. Ei au înlocuit biserica cu «casa de adunare», rol pe care îl poate avea orice fel de casă. Hristos nu e mai prezent, pentru ele, în locaşul bisericesc decît în orice alt fel

de casă și în orice alt fel de loc, odată ce El nu Se mai împărtășește în mod special prin Taine. Pentru aceste denominațiuni, nici «casa» nu mai este biserică, pentru că nu mai este Hristos în ea într-un mod special, nici «adunarea» nu mai e biserică, pentru că nu se mai împărtășește cu Hristos în «casa de adunare».

Mai mult, unele din aceste denominațiuni au pierdut înțelesul hristologic al Bisericii și nesocotesc mîntuirea adusă de El prin înviere și comunicată nouă prin Taine. Cînd văd pe dreptcredincioșii în Hristos intrînd în biserică, ei spun că intră într-o capiște idolească, pentru că nu cred în prezența euharistică a lui Hristos în ea. În realitate ei sînt cei ce intră în «casa lor de adunare» ca în orice casă, întrucît nu mai au pe Hristos în ea.

Unii din ei au înlocuit pe Hristos cu Iehova, deci nu mai cred că Hristos este Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat, întrucît revin la ideea de Dumnezeu din Vechiul Testament, care nu e un Dumnezeu în Treime. iar în loc de ziua învierii lui Hristos sărbătoresc ziua terminării creației, socotind că lumea aceasta e tot ce avem de la Dumnezeu.

II. Această legătură între locașul bisericesc și comunitatea bisericească locală, pe de o parte, și între ele și Biserica în sens de largă comuniune în Hristos, cere însă unele explicări mai dezvoltate.

Iisus Hristos, împărtășindu-Se ucenicilor cu trupul și cu sîngele Său la Cina cea de Taină, le-a poruncit: «Aceasta s-o faceți spre amintirea Mea» (Luca XXII, 19). A arătat astfel că împărtășirea de El e forma principală prin care își va îndeplini făgăduința Sa : «Iată Eu cu voi voi fi pînă la sfîrșitul veacurilor» (Matei XXVIII, 18).

Spunînd «aceasta s-o faceți», a arătat că ei vor putea face exact ceea ce a făcut El atunci, că deci ei nu vor face numai o comemorare a ceea ce a făcut El. Deci dacă Hristos le cere să facă aceasta întru amintirea Lui, «amintirea» de care vorbește este totodată retrăirea a ceea ce s-a petrecut la Cina cea de Taină. Îmi amintesc de cineva nu numai gîndindu-mă la întîlnirea de altădată cu el, ci și reîntîlnindu-mă din nou cu el ; sau în acest caz amintirea vechii întîlniri este și mai deplină. Acest sens îl are în săvîrșirea Euharistiei și în Sfînta Împărtășanie amintirea lui Hristos de la Cina cea de Taină. Iar Hristos, poruncind ucenicilor Săi să facă în viitor ceea ce a făcut El la Cina cea de Taină, ca reîntîlnindu-se astfel cu El să-și aducă aminte de întîlnirea dintre El și ucenici la Cina cea de Taină, le-a promis ucenicilor și urmașilor lor și puterea de a face ceea ce a făcut El la Cina cea de Taină, le-a promis să vină de fiecare dată din nou la ei, cum a fost la Cina cea de Taină. Căci altfel, în zadar le-ar fi dat ucenicilor Săi și urmașilor lor această poruncă (Jean Hani, *La divine Liturgie*, 1981, p. 41).

Iar pluralul «s-o faceți» are două sensuri : a) S-o facă fiecare apostol și urmașii lui ; b) dar s-o facă avînd în jurul lui o comunitate, cum erau ucenicii în jurul lui Hristos, toți împreună, nu în izolare. În aceasta se implică faptul că pentru a face ceea ce a făcut Hristos, credincioșii dintr-o localitate trebuie să se adune într-un locaș din acea localitate și în jurul unui episcop sau preot, urmaș al apostolilor, învestit pentru fapta aceasta cu puterea lui Hristos. Numai împreună acestea două cre-

ează un punct de convergență pentru toți, cum a fost și la Cina cea de Taină Hristos și locul ei. Dar episcopul sau preotul e investit numai cu puterea de a prilejui prin rugăciunea sa, ca și Hristos, prefacerea pîinii și vinului în trupul și sîngele lui Hristos și de a le împărtăși pe acestea credincioșilor, nu de a se și preface el însuși în acestea cum S-a prefăcut Hristos. Iar în momentul împărtășirii sale, el trece din rolul unic de săvîrșitor al Tainei, sau de reprezentant în oarecare privință al lui Hristos, și în acela de primitor al lui Hristos, ca și ceilalți credincioși. El e jertfitor în oarecare privință al trupului și sîngelui lui Hristos, nu și jertfa însăși ca Hristos; și e nu numai împărtășitor al acestei jertfe credincioșilor, ci și primitor al ei. Rolul lui se reduce numai la acela de organ vizibil prin care Hristos Însuși preface în mod nevăzut pîinea și vinul în trupul și sîngele Său, sau prin care Hristos Însuși se aduce jertfă pe Sine Însuși și nu pe altcineva (ca preotul; și la acela de organ vizibil prin care Hristos Însuși se împărtășește pe Sine credincioșilor în mod invizibil). Episcopul sau preotul are numai rolul de punct vizibil de convergență a credincioșilor pentru întîlnirea prin El cu Hristos Cel invizibil. Acest rol e necesar dat fiind că credincioșii sînt suflete dotate cu trupuri și unirea lor cu Hristos și întreolaltă trebuie să se manifeste prin această convergență a lor ca ființe ce au nu numai suflete ci și trupuri deosebite.

Deoarece, conform poruncii Mîntuitorului credincioșii trebuie să se unească în Hristos mîncînd trupul și bînd sîngele Lui sub chipul pîinii și vinului, deci cu Hristos Care în prealabil Se jertfește, locașul bisericesc trebuie să fie prevăzut cu un altar vizibil de jertfă, care este în același timp și o sfîntă masă, așezată în fața credincioșilor, la care slujește ca organ văzut al lui Hristos, Care se jertfește și se dă spre mîncare și băutură, — episcopul sau preotul.

Deci sînt absolut necesare trei condiții văzute pentru ca credincioșii dintr-o localitate să se poată împărtăși de trupul și sîngele lui Hristos jertfite pentru ei înainte de a se împărtăși, sub chipul pîinii și vinului, toți împreună ca la Cina cea de Taină; un locaș, un preot și un altar sau o sfîntă masă. Iar întrucît jertfa lui Hristos s-a adus pe cruce, amintirea lui Hristos ca întîlnire reală cu El în stare de jertfă se concretizează ca însoțită de semnul crucii, care e prezent cît mai mult în biserică, în binecuvîntările preotului și în rugăciunile credincioșilor.

Despre acest altar-masă vorbește tot sfîntul apostol Pavel, cum vorbește și despre locașul în care se adunau toți credincioșii. Căci oprind pe credincioși de la împărtășirea de jertfele aduse în templele idolilor, ca unii ce se împărtășesc de trupul și sîngele lui Hristos (I Cor. XI, 24—25), zice: «Nu puteți să beți paharul Domnului și paharul demonilor; nu puteți să vă împărtășiți la masa Domnului și la masa demonilor» (I Cor. X, 21).

Dacă sfîntul apostol Pavel vorbește de locaș și de masă ca condiții pentru a se face ceea ce a făcut Însuși Domnul la Cina cea de Taină cu ucenicii Săi, ca să împlinească porunca Lui, Clement Romanul, un ucenic al apostolilor vorbește, încă la sfîrșitul secolului I, nu numai de jertfa ce se aduce în acest locaș și pe această masă, ci și de persoana autorizată pentru săvîrșirea acestei slujbe, afirmînd că Dumnezeu Însuși

cere aceste condiții : «Dumnezeu Însuși a arătat, în virtutea voinței Sale, locul unde trebuie să se săvîrșească aceste sfinte slujbe (jertfe) și pe cei care trebuie să le săvîrșească» (Cor. I, 40).

S-a comentat acest pasaj spunîndu-se că Dumnezeu a indicat trebuința unui locaș, a altarului de jertfă și a preotului, încă în Vechiul Testament, cînd a arătat lui Moise pe Sinai modelul cortului.

De fapt, Părinții Bisericii au văzut în modelul cortului de pe Sinai un model fie al locașului bisericesc creștin, ca Paulin, episcopul de Tir din secolul III, fie al Bisericii universale. Dar ei au văzut în acest cort de pe Sinai totodată o prefigurare spirituală a însuși Cuvîntului dumnezeiesc, în care se cuprind înainte de creație chipurile tuturor creaturilor, iar după creație și opera de mîntuire a lui Hristos, înseși creaturile readunate în El.

Astfel, Paulin de Tir, potrivit celor spuse de Eusebiu de Cezareea în Panegiricul ce i l-a dedicat și pe care l-a inserat în *Istoria bisericească* a sa, — asemenea lui Veseleil, care a dat în simbolul material al cortului din legea veche o expresie văzută modelului ceresc, formîndu-și un chip exact al lui Hristos, Cuvîntul și Înțelepciunea lui Dumnezeu, — a construit o biserică măreață Celui Prea Înalt, după un model cu mult mai desăvîrșit, ca înfățișare văzută a Bisericii nevăzute (X, 4, 21). Dar modelul ceresc al locașului bisericesc are ca prim chip sufletul, care odată dezorganizat prin păcat, se reînnoiește prin imprimarea în el a modelului său dumnezeiesc, a Cuvîntului ipostatic (X, 54). Noi am zice că omul întreg este un chip al Cuvîntului, sau un chip al templului ceresc. Și Eusebiu termină zicînd că Cuvîntul, marele Orînduitor al tuturor lucrurilor, s-a făcut El Însuși pe pămînt, prin întrupare, o copie a modelului ceresc, iar apoi extinzîndu-se în Biserica-comuniune, înaintează spre a deveni Ierusalimul de sus, cetatea Dumnezeului Celui viu (X, 65). Prin aceasta afirmă legătura între biserica locaș și Biserica comuniune universală.

Sfîntul Grigorie de Nyssa vede în cortul de pe Sinai în primul rînd modelul comuniunii universale în Hristos : «Puterea cuprinzătoare a tuturor, în care locuiește toată plinătatea dumnezeiască, cortul de obște al tuturor, care cuprinde în el toate, se numește cort în înțelesul cel mai propriu... Căci apostolul zice undeva despre Unul Născut că «întru El au fost făcute toate cele văzute și cele nevăzute, fie scaunele, fie stăpînițile, fie începătoriile, fie domniile, fie puterile» (Col. I, 16) (*Viața lui Moise*, în «Părinți și Scriitori bisericești», vol. 29, p. 79).

Dumnezeu Cuvîntul ne învăluie pe toți, ca un locaș general, ne cuprinde pe toți, încă înainte de întrupare, jertfa și învierea Lui. Cortul de pe Sinai e Cuvîntul neîntrupat în Care se cuprind toate ca într-un locaș al întregii creații, căci aceasta nu e despărțită de Dumnezeu, de Cuvîntul, prin Care s-au creat toate cele văzute și nevăzute. Chivotul, continuă tot sfîntul Grigorie de Nyssa, ni se pare că înseamnă necuprinsul cugetat al celor ascunse și negrăite.

In alt loc, sfîntul Grigorie de Nyssa vorbește de asemenea de Biserica în sensul de comuniunea universală în Hristos, considerînd-o și pe aceasta un templu în care credincioșii sînt pietre vii, zidiți pe Hristos,

piatra cea din capul unghiului, potrivit cu ceea ce a spus sfîntul apostol Pavel (Efes. II, 20—22) şi sfîntul apostol Petru (1 Petru II, 5). Iar această Biserică, sfîntul Grigorie de Nyssa o vede prefigurată în templul lui Solomon: «Şi cine este atît de mare ziditor de templu, ca Cel ce a pus temeliile lui în munţii cei sfinţi, adică în prooroci şi apostoli, şi apoi zideşte, cum zice Pavel, pe temelia apostolilor şi a proorocilor, pietrele vii şi însufleţite care se orînduiesc de către El spre buna întocmire a zidurilor, după cuvîntul proorocului (Ps. 36, 2, ş.u.), în aşa fel ca, închegîndu-se în unitatea credinţei şi în legătura păcii, să facă să crească prin ele templul cel sfînt, ca să se facă locuinţa lui Dumnezeu în duh» *(Comentar la Cînt. Cîntărilor, Omil. VII,* în trad. rom. cit., p. 203).

Însă în «Viaţa lui Moise», după ce a vorbit de cortul de pe Sinai ca prefigurare a Bisericii în sensul de largă comuniune în Hristos, sfîntul Grigorie continuă: «arătînd că în cortul din Vechiul Testament se afla acoperămîntul împăcării ca prefigurare a «patimii mîntuitoare» a lui Hristos». Astfel sfîntul Grigorie alternează vorbirea despre Biserica în sensul de largă comuniune în Hristos, cu cea despre biserica în sensul de locaş. Căci în amîndouă locuieşte Hristos şi în amîndouă se cuprind credincioşii în El.

Două sînt scopurile pe care le urmăreşte Dumnezeu-Cuvîntul cu făpturile pe care le cuprinde în Sine ca un cort: a) Să le aducă la unitate, şi b) să le imprime dispoziţia de jertfă. Primul scop n-ar putea fi înfăptuit fără al doilea. Cine nu renunţă la sine, dăruindu-se lui Dumnezeu şi semenilor săi, nu poate realiza unitatea între sine, Dumnezeu şi ceilalţi oameni. De aceea deja cortul Vechiului Testament, ca prefigurare simbolică a lui Hristos, era nu numai punctul de unitate pentru tot poporul Israel ci şi un loc de jertfe pentru toţi membrii acestui popor.

În ce priveşte unitatea, s-ar părea că cortul şi templul din Vechiul Testament o realiza şi o menţinea mai mult decît bisericile creştine ca locaşuri, odată ce era unul singur pentru tot poporul Israil, cită vreme în creştinism sînt locaşuri multe.

Dar prezenţa cu mult mai directă, mai simţită, a lui Dumnezeu Cel făcut Om şi Care Se aduce ca aceeaşi jertfă şi Se împărtăşeşte credincioşilor în toate aceste locaşuri, realizează o unitate mult mai strînsă a credincioşilor în Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat şi deci şi între ei în El, decît unitatea pe care o realiza templul din Vechiul Testament şi jertfele ce se aduceau acolo şi de care se împărtăşeau membrii poporului Israel. Căci aceia nu se împărtăşeau toţi de Însuşi trupul şi sîngele Fiului lui Dumnezeu Cel întrupat şi înviat, de trupul şi sîngele Aceluiaşi Hristos. Dumnezeu nu era acolo atît de aproape, cum e în locaşurile bisericeşti creştine, în care e prezent Fiul lui Dumnezeu Însuşi, venit în maxima apropiere de noi, prin participare la firea noastră, şi rămas aşa şi după înviere, adică pentru veci, şi nici nu se împărtăşeau acolo membrii poporului Israil toţi de trupul şi sîngele Lui, întreg, ci fiecare familie mînca o parte din carnea animalului adus de ea ca jertfă, care nu avea decît o oarecare atingere cu puterea dumnezeiască. In bisericile creştine ne împărtăşim însă toţi de Însuşi Fiul lui Dumnezeu, venit în cea mai mare intimitate a noastră şi rămas aproape de noi. Ba

mai mult, Îl avem într-o și mai mare apropiere datorită jertfei și pătimirii pentru noi și datorită faptului că ne rămîne în această apropiere permanentă prin starea de jertfă în care Se află continuu și în care ni Se împărtășește.

Dar tot prin întruparea Fiului lui Dumnezeu și mai ales prin împărtășirea de El ca jertfă, se realizează o unitate cu mult mai mare nu numai intre cei ce sînt în același locaș bisericesc, ci între cei prezenți în toate locașurile bisericești.

Mai mult, împărtășirea de același Hristos jertfit pentru toți realizează o unitate maximă între ei, numai prin faptul că primesc toți același trup și același sînge pe care le are El, ci și, prin faptul că prin aceasta se întărește în ei dispoziția de jertfă, de părăsire a egoismului, de predare lui Dumnezeu și semenilor. În sensul acesta sfîntul apostol Pavel, după ce redă cuvîntul Domnului de la Luca: «Aceasta s-o faceți întru amintirea Mea», aduce explicația: «Căci ori de cîte ori veți mînca pîinea aceasta și veți bea sîngele acesta, moartea Domnului veți vesti, pînă cînd va veni» (1 Cor. XI, 26). Nu e vorba de o vestire a morții Domnului cu cuvîntul, căci aceasta trebuiau să o facă creștinii totdeauna, nu numai cînd se împărtășesc, ci cu însăși ființa lor, murind și ei lor înșiși din puterea morții lui Hristos. Aceasta arată și mai mult că nu e vorba în Euharistie de o simplă comemorare, ci de o trăire a stării actuale de jertfă a lui Hristos în dispoziția actuală a ființelor noastre. Iar faptul acesta al trăirii lui Hristos Cel jertfit prin dispoziția noastră de jertfă se arată mărturisit și el prin semnul crucii prezent în biserici, în binecuvîntările preotului și în practica creștinilor. În general totul în biserica locaș și în Biserica comuniune e plin de Hristos Cel jertfit și înviat. Sfîntul Grigorie de Nyssa zice: «Cel ce privește spre Biserică, privește spre Hristos, Care Se zidește și Se mărește pe Sine Însuși prin adăugarea celor ce se mîntuiesc» *(Cînt. Cînt., Omil. XIII,* trad. cit., p. 291). Cu atît mai mult totul e plin de Hristos pentru cei ce se află în biserica locaș și în Biseica comuniune, și nu privesc numai spre ea.

Prin împărtășirea de același Hristos, în starea Lui permanentă de jertfă, se depășește nu numai despărțirea dintre membrii comunității dintr-un anumit locaș bisericesc, ci dintre toate comunitățile aflate în diferite locașuri bisericești în care se mărturisește aceeași dreaptă și integrală credință în Hristos. Și depășind despărțirile între ei, credincioșii depășesc spațiul ca interval între ei. Toți se unesc în Același Hristos, Care e la temelia nespațială a spațiului. Ba chiar dacă în diferitele locașuri bisericești credincioșii nu se împărtășesc exact în același timp, ei depășesc și timpul, întrucît Hristos de Care se împărtășesc e pururea în starea de jertfă în care li Se împărtășește; numai prefacerea pîinii și vinului în trupul și sîngele Său jertfit are loc în diferite timpuri, potrivit cu necesitățile noastre de a dedica diferitele timpuri diferitelor noastre trebuințe.

Toți credincioșii din toate locașurile bisericești se întîlnesc cu Hristos Cel permanent jertfit și se împărtășesc de El, depășind timpul și spațiul variat în care se împărtășesc. Propriu-zis această depășire a spațiului și timpului nu este o uitare de viața noastră în spațiu și timp, ci ridicarea ei în planul netrecător și deschis universalului. Responsabilită-

țile noastre impuse de timpul și de spațiul propriu al nostru și împlinite sau neîmplinite în ele devin responsabilități cu repercusiuni eterne și pentru toți.

În sensul unei uniri a tuturor cu Același Hristos în permanenta stare de jertfă, ridicați cu adîncimea ființelor noastre dincolo de spațiu și de timp, se vorbește de o *Liturghie cerească*, care ia chip vizibil în liturghiile din diferitele biserici. Iar veșnicia și nespațialitatea în care ne ridicăm nu e golită de urmările vieții noastre în timp și în spațiu, ci le ducem pe acestea imprimate în ființele noastre, așa cum și Hristos ca Om ridică în veșnicie și nespațialitate «amintirea» trăită a jertfei Sale.

Ca atare Hristos Cel jertfit coexistă cu noi toți in timpul și spațiul în care trăim, prelungindu-Și asupra noastră eficiența acestei stări, sau în alt sens, făcîndu-ne părtași de veșnicia și nespațialitatea stării Sale de jertfă. Sfîntul Maxim Mărturisitorul a spus în acest sens că eternitatea noastră viitoare va fi o eternitate «eonică», în care se vor păstra urmele vieții noastre în timp, nu o eternitate ca a lui Dumnezeu (*Ambigua*, P.G., 91, 1153, 1164). Aceasta se întîmplă și cu Hristos ca om.

În sensul unirii noastre a tuturor cu Același Hristos în starea Lui permanentă de jertfă, se vorbește de o unică și permanentă *Liturghie cerească*, care ia chip vizibil în liturghiile din diferitele locașuri bisericești. Această idee a afirmat-o clar Teodor de Mopsuestia. Împărtășirea euharistică este pentru el împărtășirea sacramentală (prin chipuri) de jertfa cerească (la Jean Daniélou, *Bible et Liturgie*, ed. Cerf, 1951, p. 21, care folosește : «Les Homélies catechétiques de T. de M». Cité du Vatican, 1949). În vechea liturghie asiro-chaldeeană se spune : «Ridicați privirile voastre spre cele cerești și priviți Tainele ce se săvîrșesc acum. Serafimii stau cu frică în fața tronului slavei lui Hristos, cîntînd laude trupului jertfit și paharului amestecat. Și aici jos poporul se roagă și preotul cere mila pentru lumea întreagă» (Rugăciunea de după sfințirea darurilor). «Astfel Liturghia are prototipul ei în jertfa cerească a Mielului descris în Apocalipsă» (Jean Hani, *op. cit.*, p. 41).

Mai precis, prin Liturghie Hristos leagă cerul cu pămîntul. Prin ea Fiul lui Dumnezeu, făcut Om, jertfit, înviat și înălțat, ne duce de-a lungul istoriei, pe toți cei ce vrem, spre Tatăl, unde S-a înălțat El. Căci El S-a înălțat la Tatăl nu pentru a petrece acolo despărțit de noi, ci pentru a ne trage și pe noi la Tatăl. Sfîntul Chiril din Alexandria repetă în scrierea sa *«Închinare în duh și adevăr»* continuu, că noi nu putem intra la Tatăl decît în stare de jertfă curată, iar cum noi nu ne putem așeza în această stare, Fiul Lui Cel întrupat care I se oferă Tatălui ca o astfel de jertfă neîncetat, ne dă putința să ne unim cu El în starea Lui de jertfă curată, ca să ne putem ridica și noi împreună cu El la Tatăl asimilați cu El ca jertfe curate. Aflîndu-Se în fața Tatălui în stare de jertfă pentru noi, El este în același timp legat și cu noi în mod pe de o parte actual, pe de alta virtual. El e puncte între Tatăl și noi. Cu un braț e întins spre Tatăl, cu altul spre noi. «Că prin El avem aducerea la Tatăl, într-un duh» (Efes. II, 18). De aceea a trebuit să intre întîi El la Tatăl în stare de jertfă, pentru ca să vină continuu si să ne ducă și pe noi acolo unde este El. Căci fiind în stare de jertfă permanentă, este

și Arhiereu permanent pentru noi. «În casa Tatălui Meu sînt multe locașuri. Iar de nu, v-aș fi spus. Mă duc să vă gătesc vouă loc. Și dacă Mă voi duce și voi găti vouă loc, iarăși voi veni și vă voi lua cu Mine ca să fiți și voi unde sînt Eu» (Ioan XIV, 2—4).

Dar dacă toți intrăm la Tatăl prin Fiul Său Cel întrupat și jertfit, toți găsim în același timp unitatea noastră în unirea cu El în stare de jertfă. În felul acesta toți cei ce se împărtășesc de El în toate bisericile de aceeași dreaptă credință, formează unitatea Bisericii ca comuniune universală a celor ce cred astfel în El.

Clar vorbește despre legătura ce o face între noi toți cu Tatăl, Hristos ca Arhiereu și jertfă a bunătăților viitoare, Epistola către Evrei. Și e clar că ea vede această legătură săvîrșindu-se printr-o Liturghie care se prelungește din cer pînă în bisericile noastre: «El a intrat o singură dată în Sfînta Sfintelor, nu cu sînge de țapi și de viței, ci cu însuși sîngele Său și a dobîndit o veșnică răscumpărare». «Drept aceea, fraților, avînd îndrăzneală, să intrăm (și noi) în Sfînta Sfintelor, prin sîngele lui Iisus» (Evr. IX, 11—12; X, 19). Pe de o parte Iisus «aducînd o singură jertfă, S-a așezat în vecii vecilor de-a dreapta lui Dumnezeu», pe de alta noi toți «sîntem sfințiți prin jertfa trupului lui Iisus Hristos» (Evr. XII, 10). El stă ca jertfă în cer, dar prin această jertfă El ne sfințește pe rînd, cum venim la existență în istorie, căci ne deschide intrarea spre locul unde este El; deci jertfa Lui ni se face proprie și nouă pe rînd. Prin această jertfă El «va curăți cugetul nostru de faptele cele moarte» (Evr. IX, 14), adică va lucra asupra noastră cît sîntem pe pămînt în tot timpul pînă la sfîrșitul lumii.

Aceeași legătură între jertfa prezentată în cer de Hristos și mîntuirea tuturor celor ce o vor primi, o face și Apocalipsa. Căci Ioan a văzut «un Miel stînd ca înjunghiat» în cer lîngă Cel ce șade pe tron, deci lîngă Tatăl, dar avînd «șapte coarne și șapte ochi, care sînt cele șapte duhuri trimise în tot pămîntul» și fiind lăudat de toată făptura din cer și de pe pămînt. «Toată făptura care este în cer și pe pămînt și sub pămînt și în mare și în toate cîte sînt în cer, le-am auzit zicînd: Celui ce șade pe tron și Mielului, fie binecuvîntarea și cinstea și slava și puterea, în vecii vecilor» (Apoc. V, 6, 13). Mielul primește aceeași cinste ca și Cel ce șade pe tron, ca și Tatăl. Dar El este Cel ce stă prezent în fața Tatălui ca Miel înjunghiat pentru noi. Mai precis Mielul stă «între tron și între cele patru ființe și bătrîni» în număr de 24, care sînt, se pare, cei 12 prooroci și cei 12 apostoli (dintre care cei 4 evangheliști), prin care s-a vestit și se vestește continuu venirea și lucrarea Mielului asupra creațiunii). Mielul ia cartea din dreapta Tatălui și o deschide, iar deschiderea ei este una cu desfășurarea vieții omenești de pe pămînt. Dar în desfășurarea aceasta, unii merg spre readunarea în Tatăl, alții spre veșnica nefericire, după cum se mișcă spre Miel sau contrar Lui. Dar cum se pot mișca făpturile spre asemănarea cu Mielul, dacă nu prin împărtășirea de El? Textul acesta din Apocalipsă presupune faptul sporirii făpturilor umane în asemănarea spirituală cu Mielul, prin împărtășirea liturgică de jertfa Lui.

Ni se prezintă aici același dinamism al lucrării Mielului, Care conduce ființele umane spre asemănarea cu El, deși ele pot înainta, prin li-

bertatea lor, şi spre o stare contrară Mielului, care se afirmă în textele citate din Epistola către Evrei, unde ni se spune că Arhiereul Cel aflat la dreapta lui Dumnezeu, pe cei ce se sfinţesc prin jertfa Sa îi duce «la veşnica desăvîrşire», iar despre vrăjmaşii Săi spune că aşteaptă să-i vadă «puşi aşternut picioarelor Sale» (Evr. X, 14, 13). Liturghia are astfel rolul de căpetenie în acest dinamism al desfăşurării vieţii omeneşti prin lucrarea Mielului. Ea e mijlocul de unire a Mielului jertfit cu fiinţele umane din generaţiile ce se succed, după Înălţarea Lui la cer. Prin ea se realizează de fapt readunarea creaţiunii în Cuvîntul întrupat şi prin El în unirea cu Tatăl în Duhul Sfînt. «Ea este operaţia prin care Dumnezeu-Omul, primul născut din toată creaţiunea, readuce universul la Dumnezeu, îl ridică din planul creat în cel necreat» (după har) (Jean Hani, *op. cit.*, p. 40).

Acest dinamism îl vede un liturgist ca rîul vieţii ce ţîşneşte din tronul lui Dumnezeu şi al Mielului (Apoc. XXII, 1, ş.u.), coborîndu-Se întîi la noi într-un mod oarecum subteran în Fiul Care Se smereşte întrupîndu-Se şi jertfindu-Se, ca să urce apoi, ieşind la suprafaţă, spre Tatăl, prin învierea şi înălţarea lui Hristos, întîi El «primul născut dintre mulţi fraţi», ca după aceea să ne adune şi pe noi în El sau să ne ridice pe malurile Lui, udaţi pe apa rîului sfînt, lîngă Tatăl. «Îngerul îmi arătă rîul vieţii, limpede ca cleştarul, care izvorăşte din tronul lui Dumnezeu şi al Mielului. Iar în mijlocul pieţii din cetate de o parte şi de alta a rîului sînt pomi ai vieţii... Şi frunzele lor pot tămădui neamurile» (Jean Corbon, *Liturgie de source*, ed. Cerf, 1980).

Iar pîinea şi vinul aduse de credincioşi, în succesiunea timpului, pentru a fi prefăcute în trupul şi sîngele Domnului, e în acelaşi timp toată creaţiunea, ca dar al lui Dumnezeu, şi în solidaritate cu ea, fiinţa noastră, întoarsă ca darul nostru lui Dumnezeu, unindu-se împreună cu noi înşine, cu Fiul Cel Unul Născut şi întrupat al Tatălui. Toţi devenim astfel legaţi cu creaţiunea ce ni s-a dat, fii ai Tatălui, uniţi cu Fiul şi între noi. Această lucrare de unire a noastră cu Fiul şi între noi şi prin El cu Tatăl, se face în locaşurile bisericeşti, care, deşi multe, nu ne despart, dar nici nu ne confundă, aşa cum nici membrii comunităţii din fiecare locaş nu sînt nici despărţiţi, nici confundaţi, ci uniţi fără confuzie în Acelaşi Hristos şi cu Acelaşi Tată.